

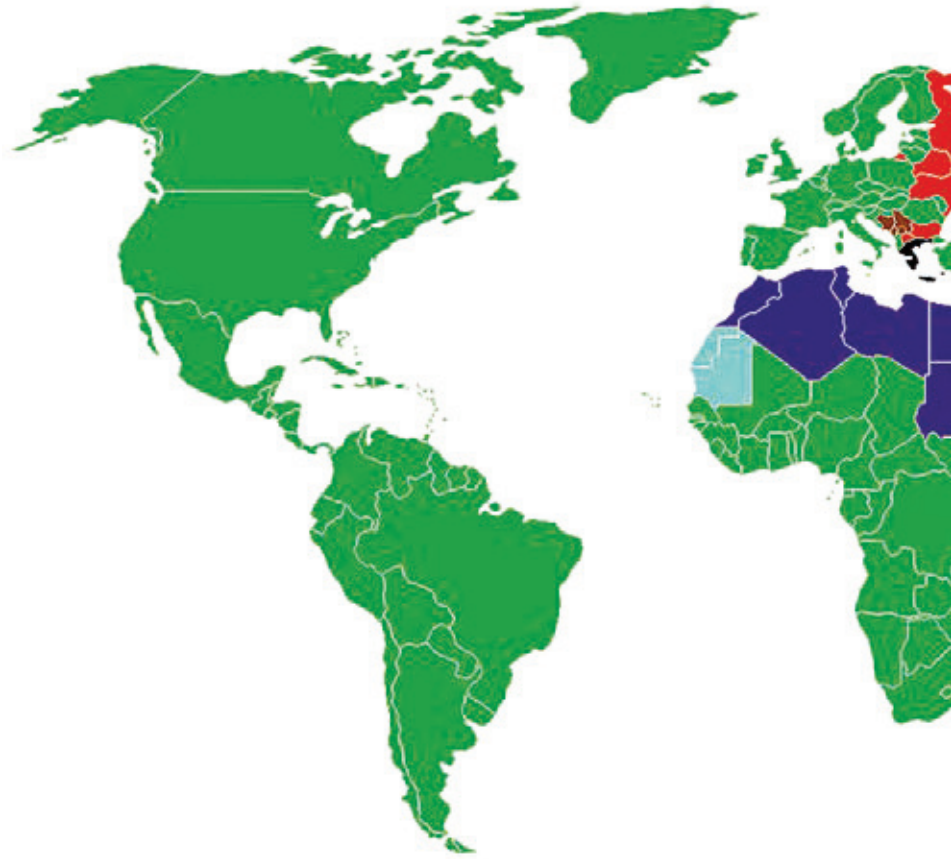
Als je muziek zoekt van de Russische componist Sjostakovitsj, kan de twijfel toeslaan: hoe schrijf je die naam? Aan een hulpmiddel voor zo'n prangende vraag wordt momenteel gewerkt.

PEPIJN HENDRIKS

SLAVIST EN EINDREDACTEUR

NICOLINE VAN DER SIJS

RADBOD UNIVERSITEIT NIJMEGEN

Al-Kadafi en Tsjechov

Waarom de spelling van namen ertoe doet

Je bent net op Kreta aangekomen en volgt in je huurauto de bordjes met “Hania” om je vakantiebestemming te bereiken. Opeens zie je die nergens meer. Wel zie je een pijl naar “Chania” staan: rechtdoor. Wat te doen? Naar rechts, of toch nog maar een stukje rechtdoor?

Of neem je zoon, die onlangs voor een werkstuk over de Arabische Lente iets wilde opzoeken over de in 2011 verdreven leider van Libië en kwam vragen hoe hij diens naam moest schrijven: Kadhafi, Khad-dafi, Gadaffi, Al-Gadhafi, Gathafi of zelfs Qadhafi? En toen laatst bij de dokter “mevrouw Elena Makko” werd opgeroepen, zag je nog net hoe de assistente begon te blozen toen de Russische vrouw zich voorstelde en daarbij haar naam uitsprak als “Jelena Matsko”.

Gênante situaties

Uit deze voorbeelden blijkt dat de namen van plaatsen en personen uit landen met talen die een ander schrift gebruiken – zoals het Grieks, Arabisch en Russisch – in ‘ons’ Latijnse alfabet verschillend kunnen worden gespeld. Met verwarring, frustratie en gênante situaties tot gevolg.

Bestaan er voor de omzetting van vreemde namen dan geen regels? Jazeker wel. Maar daar begint het probleem: er zijn een heleboel verschillende systemen, die bovendien per taal kunnen verschillen.

Je kunt je namelijk richten op de spelling van de oorspronkelijke taal of op de uitspraak ervan.

Als je de spelling centraal stelt, zet je iedere oorspronkelijke letter over in een Latijnse letter. Deze aanpak, ‘transliteratie’ genoemd, is bijvoorbeeld populair bij wetenschappers en in de bibliotheekwereld: het resultaat is eenduidig en vaak ook internationaal, en bovendien ook weer ‘terug te vertalen’. Wél moeten we bij dit procedé vaak kunstgrepen uithalen. Tegenover ons alfabet met 26 letters staan 28 Arabische en maar liefst 33 Russische tekens. Daarom moeten we Latijnse letters bijvoorbeeld voorzien van accenten of ‘omgekeerde dakjes’. Zo wordt de naam van de Russische schrijver Пушкин volgens dit systeem geschreven als Puškin. Maar die š zit niet op ons toetsenbord, waardoor het dakje vaak wordt weggelaten (Puskin), wat voor een Nederlandse lezer nogal onsmakelijk oogt. En trouwens: hoe spreek je die š eigenlijk uit?

Bij Russische schrijvers is dit probleem in de praktijk misschien overkomelijk – ze wonen ver weg of zijn allang dood – maar bij nieuwkomers is dat anders. Wie in Nederland komt wonen, moet zich namelijk inschrijven bij de gemeente. De ambtenaar die een naam moet opschrijven, kent natuurlijk niet alle ins en outs van de verschillende spellingen. Maar de schrijfwijze die hij of zij kiest, komt daarna wel terug in officiële documenten.

- Latijns alfabet
- Cyrillisch alfabet
- Arabisch alfabet
- Brahmaanse alfabetten
- Ander alfabet
- Geen alfabet
- Gemengd: Latijns and cyrilisch alfabet
- Gemengd: Latijns en Arabisch alfabet
- Gemengd: geen alfabet en ander alfabet

Dat gebeurde bijvoorbeeld bij de genoemde mevrouw Macko, zoals haar Russische naam Мацко door de ambtenaar werd getranslitereerd. Vanaf dat moment werd ze alom aangesproken als mevrouw 'Makko'. Omdat zij noch haar familie zich daarin herkende, heeft zij uiteindelijk haar naam officieel laten wijzigen in Matsko. Nu komt de spelling van haar naam weer overeen met de Russische uitspraak – maar het is een kwestie die lang duurde en gepaard ging met behoorlijk wat rompslomp en kosten.

Rare jongens

Naast transliteratie – waarbij het resultaat dus niet altijd iets zegt over de uitspraak – kun je ook kiezen voor transcriptie. Daarbij wordt de klank van een naam zo goed mogelijk opgeschreven volgens de Nederlandse regels. ПУШКИН wordt dan Poesjkin – met *oe* en *sj* – en wie dat opleest, komt heel dicht

De Transcriptor laat zien hoe je een Russische naam in het Latijnse alfabet kunt weergeven.

bij het Russische origineel. Dit systeem is bij kranten en in de uitgeefwereld algemeen aanvaard.

Deze aanpak levert weer heel nieuwe problemen op. In een boekenkast met vertaalde Russische literatuur kunnen Chekhov, Tchékhov, Tschechow en Tsjechov gebroederlijk naast elkaar staan, net als Dostoyevsky, Dostoïevski, Dostojewski en Dostojevski. Elke taal – hier het Engels, Frans,

Duits en Nederlands – hanteert bij transcriptie namelijk zijn eigen spellingregels.

Deze verschillen zijn misschien vermakelijk – 'Rare jongens, die buitenlanders!' – maar in de journalistiek kunnen ze een probleem zijn. Zo kan het een tijdje duren voor je als sportjournalist in de smiezen hebt dat de Wit-Russische bokkers Oeladzislau Smjahlikau en Vladislav Smjaglikov een en dezelfde persoon zijn. Of kan het veel tijd kosten als je op de redactie in Nederland moet schrijven over gevechten in Syrië en eerst moet zien vast te stellen of de plaatsen Deir al-Zor, Dayr az-Zaur en Dajr-ehz-Zaur – die je tegenkomt bij internationale persbureaus als Reuters en AFP – wel dezelfde plaats zijn, nog voordat je moet bepalen hoe je die zelf gaat schrijven.

Bordje van de lezer

Met de belangrijke rol die namen van plaatsen, personen, instellingen enzovoort in onze maatschappij spelen, zou je denken dat het probleem van hun spelling al wel zou zijn opgelost. Maar dat is niet het geval. Journalisten, bibliotheken, uitgevers en beheerders van grote krantenarchieven kampen er allemaal nog mee.

De Nederlandse Taalunie heeft een werkgroep Buitenlandse Aardrijkskundige Namen, die voorstellen doet voor de spelling van de namen van landen en de belangrijkste plaatsen, maar daarmee weten we nog niet hoe kleinere plaatsen worden gespeld. Zo kan het gebeuren dat de NOS het bij de eerdergenoemde Syrische plaats bijvoorbeeld in de regel over *Deir al-Zor* heeft, terwijl je bij de VRT *Deir Ezzor* aantreft en NRC meestal voor *Deir es-Zor* kiest. Bij persoonsnamen speelt iets soortgelijks, zoals het voorbeeld over de Libische dictator Moammar al-Kadafi al liet zien. Zijn naam wordt in de praktijk op ruim honderd verschillende wijzen geschreven. Daarmee belandt het probleem alsnog op het bordje van de lezer.

Vakantiebestemming

Genoeg ruimte voor verbetering dus. Een begin daarmee hebben we eerder dit jaar voor het Russisch gemaakt. Met taaltechnoloog Martin Reynaert en met steun van het NWO hebben we de Transcriptor ontwikkeld. Iemand die in deze webapplicatie – te vinden op <http://cls.ru.nl/transcriptor> – in het Russische alfabet een naam invoert, krijgt een overzicht van schrijfwijzen in het Latijnse alfabet, zoals die gebruikt worden in bijvoorbeeld bibliothe-

Hoe moet je hier op Kreta naar Hania? Rechtdoor?

ken, officiële documenten, atlanten en op wegwijzers. Bovendien kan het systeem bij een in het Engels gebruikelijke schrijfwijze (met alle variatie die daarbij bestaat) ook de best passende Nederlandse schrijfwijze suggereren.

Een belangrijk uitgangspunt van de Transcriptor is dat hij niets voorschrijft, en niet één bepaalde schrijfwijze opdringt als beter dan alle andere. De

applicatie inventariseert de varianten en beschrijft wat gebruikelijk is in welke situatie: in Engelstalige bibliotheekcatalogi (Nizhniĭ Novgorod), atlanten (Nizhniĭ Novgorod), de nieuwste Russische paspoorten (Nizhniĭ Novgorod) en op verkeersborden in het land (Nizhniĭ Novgorod). Taalgebruikers kunnen met deze handvatten een eigen keuze maken. Van mediaorganisaties die betrokken waren bij de ontwikkeling is bekend dat ze de Transcriptor gebruiken om knopen door te hakken. De varianten kunnen ook gebruikt worden als hulpmiddel om verder te zoeken in bijvoorbeeld digitale krantenarchieven of oude gedigitaliseerde boeken.

Samen met de Taalunie gaan we de komende jaren kijken of we de Transcriptor kunnen uitbreiden voor andere schriften, die samen vrijwel de hele wereld beslaan: Grieks, Arabisch, Hebreeuws, Chinees en Japans, en ook naar talen die nauw met het Russisch verwant zijn en daar invloed van onder vinden, zoals Oekraïens en Wit-Russisch. Zodat je het verband tussen de Wit-Russische president Aleksandr Loekasjenko en zijn klaarblijkelijke ambtgenoot Aljaksandr Loekasjenka kunt vaststellen. En zodat je snel kunt opzoeken hoe je de naam van die klant met die moeilijke naam moet uitspreken.

O ja, en als je op Kreta opeens geen bordjes naar Hania meer ziet, kun je toch beter rechtdoor naar Chania gaan om op je vakantiebestemming aan te komen. <

(advertentie)

TAA!!

VOL VAN KARAKTER

CHINEES IN LEIDEN

莱顿语文博物馆

BEZOEK DE TENTOONSTELLING VOL VAN KARAKTER EN ONTDEK HOE CHINEZEN MET TAAL EN SCHRIFT OMGAAN.

VAN 29 OKTOBER 2017 TOT 12 JANUARI 2018

TAALVERBEELDERS

HOE TAAL ERUIT ZIET, BEPAALT HOE WE HAAR ERVAREN. TAALMUSEUM LEIDEN EN GASTCURATOR CAREL HELDER MAKEN DIE CONVENTIES ZICHTBAAR MET TAALVERBEELDERS, EEN TENTOONSTELLING IN DE OPENBARE RUIMTE EN EEN ACTIVITEITENPROGRAMMA.

VANAF NOVEMBER 2017

VOOR TIJDEN EN LOCATIES KIJK OP:

WWW.TAALMUSEUMLEIDEN.NL

Geef *Onze Taal* cadeau, nu of tijdens de feestdagen

Doe iemand een half jaar lang (5 keer) plezier met *Onze Taal*. Dat kost slechts € 19,75.
Een héél jaar *Onze Taal* (10 keer) kost € 39,50.

Bestellen kan op
www.onzetaal.nl/cadeaubon

Aanbieding geldt tot en met 31 december 2017.